

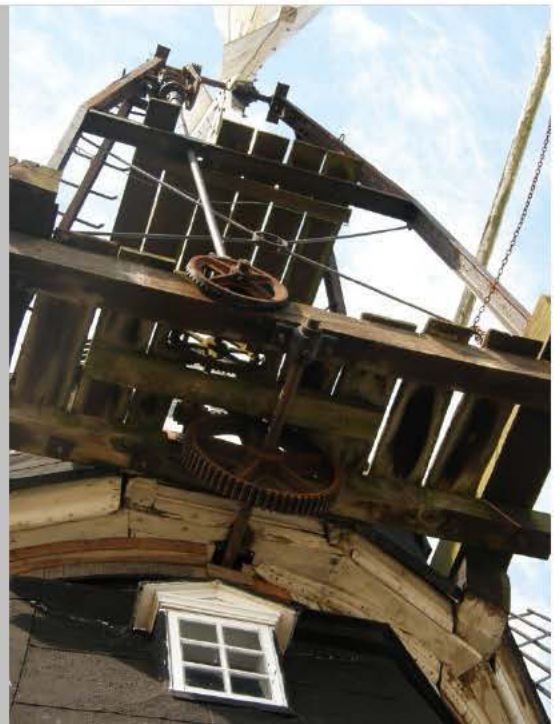

2012:46

Övraby mölla

Antikvarisk medverkan, 2012

Ingela Blomén

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2012:46

Övraby mölla

Antikvarisk medverkan
Övraby socken, 1172
Tomelilla kommun
Skåne län

Ingela Blomén

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

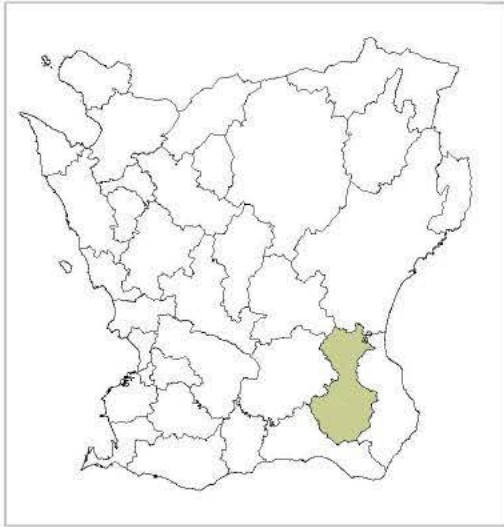
© 2012 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2012:46

Omslagsfoto: Balkongen med självdrejningmekanismen före renoveringen.
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

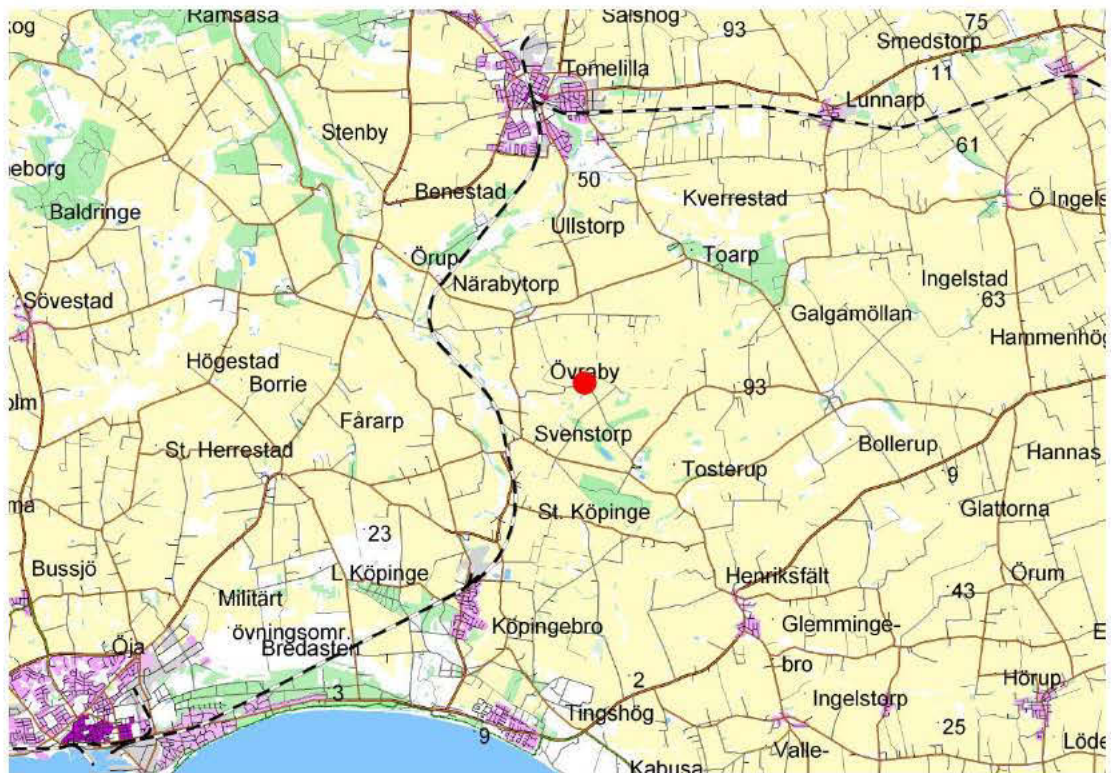
Övraby mölla

Innehåll

Inledning	5
Sammanfattning av utförda åtgärder	5
Administrativa uppgifter	6
Byggnadshistorik med relevans för ärendet.	6
Utförda åtgärder	7
Omklädning med papp på bölet	8
Underhållsmålning av hättans sarg	8
Byte av bjälkar och plank på balkongen	8
Byte av bjälkar och brädor på segelbanan	10
Avvikelser från handlingarna	10
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	10
Källor	11
Tryckta källor	11
Muntliga källor	11

Övraby mölla ligger i Tomelilla kommun.

Övraby mölla ligger ungefär 5 km söder om Tomelilla och 1 mil nordost om Ystad.

Balkongen med självdrejningsmekanismen före renoveringen. Även skadorna på pappen och sargens slitna målning syns.

Inledning

Den antikvariska medverkan vid renoveringsarbetena på Övraby mölla är utförd av Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne på uppdrag av Föreningen Övraby mölla. Eftersom möllan är byggnadsminne och renoveringen utförts med hjälp av byggnadsvårdsmedel ställer Länsstyrelsen krav på att arbetet utförs under antikvarisk medverkan. Dokumentationen består av foton, minnesanteckningar från byggmöten samt iakttagelser på plats. Antikvariskt medverkande har varit arkitekt SAR/MSA Ingela Blomén.

Sammanfattning av utförda åtgärder

På sju sidor av bölet har de tre översta våderna klätts om med ny underlags- och ytpapp. Hättans sarg har underhållsmålats. Två ekbjälkar under och cirka tre m² plank på balkongen som bär upp självdrejningsmekanismen har bytts ut. Dåliga bjälkar och brädor på segelbanan har bytts ut och grundpapp har lagts mellan bjälkar och gångbrädor.

Möllan österifrån.

Administrativa uppgifter

Objekt:	Övraby mölla, Övraby 7:2
Socken:	Övraby socken
Kommun:	Tomelilla
Länsstyrelsens beslut:	432-7237-11, 434-9994-11, 432-7054-12, 434-19532-11
Regionmuseets dnr:	K12.20-101-11, 1172, K12.20-61-12, 1172
Byggherre/beställare:	Föreningen Övraby mölla
Entreprenör:	Ingemars Bygg, Tomelilla
Antikvarisk medverkan:	Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Lund genom arkitekt SAR/MSA Ingela Blomén
Andel bidrag:	90% av de kulturhistoriskt motiverade överkostnaderna, samt för antikvarisk medverkan
Byggtid:	september 2012
Slutbesiktning:	2012-09-27

Byggnadshistorik med relevans för ärendet.

Väderkvarnarna genomgick under årens lopp en imponerande teknisk utveckling, hättkvarnar kom till genom att man byggde samman vingar, drivaxel och drivhjul i en hätta som kunde vridas ovanpå en fast byggnad. Eftersom endast hättan behövde vridas var hättkvarnarna lättare att ställa in i rätt vindriktning än stubbmöllorna. De kunde dessutom byggas mycket större eftersom bara en liten del av kvarnen behövde vara vridbar.

Holländarens ursprung är troligen Medelhavsområdets hättkvarnar. Säkert är att holländaren utvecklats ur en mindre tornkvarn men den nya typen, holländaren, finns inte belagd förrän i 1500-talets Holland. Den holländska kvarntypen spred sig över Europa i olika versioner och blev den effektivaste och mest spridda mölletypen i hela Västeuropa. Troligtvis kom den till Skåne via Tyskland och Danmark.

Sargen är målad och de tre översta pappvåderna är omlagda.

Övraby mölla är en så kallad holländare, byggd 1887. I kulturmiljön kring möllan ingår också möllebostaden och en mindre ekonomibyggnad. I historiskt perspektiv har möllan en särställning i förhållande till andra skånska möllor, eftersom Övraby mölla är den som varit i drift längst. Här maldes mjöl på kommersiell basis ändå fram till 1974. Föreningen Övraby mölla bildades år redan 1975, vilket gjorde att man kunde ta över möllan direkt när produktionen lades ner.

Tack vare att möllan aldrig lämnades åt sitt öde har föreningens medlemmar fångat upp mycket av dess autenticitet. Föreningen har sedan den tog över möllan svarat för flera restaureringsinsatser samt löpande underhåll.

Övraby mölla byggnadsminnesförklarades den 10 maj 1975. Möllan ingår dessutom i Länsstyrelsens kulturmiljöprogram för särskilt värdefulla kulturmiljöer i Skåne. Där utgör Övraby mölla en del av det område som rubriceras Högestad – Östra Ingelstad. Man lyfter särskilt fram möllans betydelse för landskapsbilden och att den vittnar om traktens långa historia inom spannmålsproduktionen.

Utförda åtgärder

De åtgärder som genomförts under sensommaren 2012 består dels av ompappning och målning som beslutades redan 2011 och dels av åtgärderna vid balkongen och på segelbanan som beslutades 2012. Att 2011 års beslutade åtgärder inte genomförts förrän nu beror på det akuta problem med hättan som uppstod förra sommaren och som fick åtgärdas istället för de planerade, se Regionmuseets rapport *Övraby mölla – förstärkning av hättan* 2011:28. De skador som nu åtgärdats har orsakats av naturligt slitage.

Sargen och den skadade pappen före åtgärderna

Efter renoveringen.

Omklädning med papp på bölet

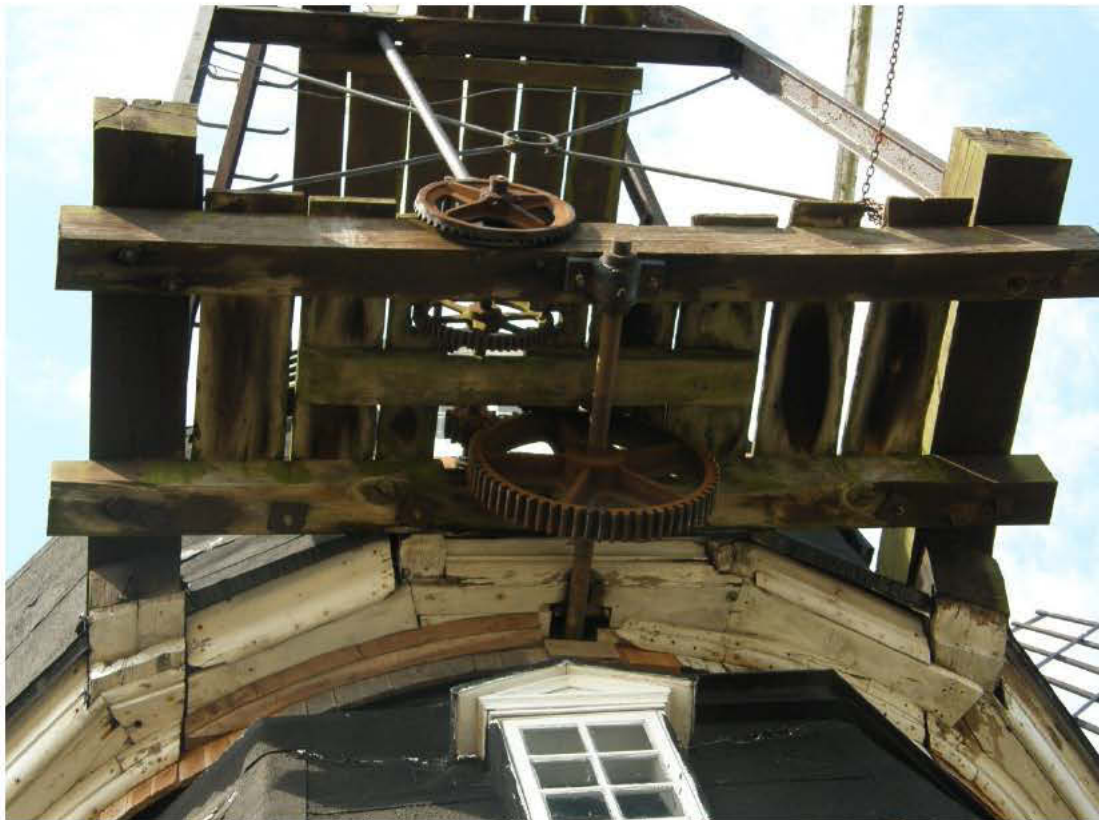
Övre delen av bölet har klätts med ny papp efter det att hål upptäckts i den befintliga pappen med begynnande rötproblem som följd. De tre översta våderna har på sju sidor av bölet fått ny papptäckning. Ompappningen är gjord med underlags- och ytpapp och spikad i dubbla rader pappspik med skarvklistring. Metod och papp är lika de befintliga.

Underhållsmålning av hättans sarg

Underhållsmålning av hättans sarg har genomförts samtidigt med ompappningen och arbetet vid balkongen. Ommålningen var välbefogad då den befintliga färgen var i dåligt skick och tillfället var väl valt då lift fanns på plats. Sargen har målats med vit äkta linoljefärg lika befintlig.

Byte av bjälkar och plank på balkongen

Balkongen som håller självdrejningsmekanismen var i mycket dåligt skick. Både de plankor som tjänar som balkonggolv och de bjälkar som golvplankorna ligger på behövde åtgärdas. Två bjälkar och ungefär tre m² ekplank har ersatts med nya. Arbetet har utförts med hjälp av skylift. Balkongen är nu åter möjlig att beträda utan risk. Allt virke är ek och kommer från Hörröd vid Hästveda. Dimensioner, sågning och utförande är lika befintlig.

Övre bilden visar balkongen innan renoveringen och den undre resultatet efter avslutat arbete.

Övre bilderna visar segelbanans gångbrädor och räcke innan renoveringen. De undre bilderna visar de nya brädorna och även en del av räcket. Efter en tid kommer färgen på det nya virket att förändras och likna det gamla.

Byte av bjälkar och brädor på segelbanan

Ny papp har lagts mellan bjälkarna och gångbrädorna. Ca 50 m² gångbrädor och fyra bjälkar som var i dåligt skick har ersatts. Bjälkar och brädor är av ek från Hörröd vid Hästveda. Mellan bjälkar och gångbrädor har grundpapp lagts. Dimensioner och utförande lika befintlig. Även delar av räcket runt segelbanan har ersatts med nytt virke av lärk. Samma dimensioner som befintligt. Allt trä har lämnats obehandlat.

Avvikelser från handlingarna

De delar av räcket runt segelbanan som bytts ut ingick inte i beslutet. Åtgärden var ur säkerhetssynpunkt väl befogad.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

De utförda åtgärderna är väl genomförda. Den nya pappen är av samma typ, kulör och utförande som på resten av bölet. Allt använt trä, både på balkongen och på segelbanan, är av samma slag och dimensioner som det befintliga. ”Färgen” kommer då väder och vind gjort sitt att bli enhetlig.

Segelbanan underifrån efter renoveringen.

Källor

Tryckta källor

Broomé, Nils och Magnusson, Sven-Erik: *Övraby Mölla, Skånska vattenkvarnar och vädermøllor, Skånes Hembygdsförbund Årsbok 1980*, eget förlag, 1980
Granberg, Terje: *Hättkvarnar i sydöstra Skåne*, Illugraphic; 2008
Johansson, Carita: *skånska möllor – väderkvarnar i Skåne*, eget förlag, 2003

Muntliga källor

Bo Larsson, ordförande i Föreningen Övraby mölla
Ingemar Svensson, Ingemars Bygg, Tomelilla

Lund 2012-12-06

Ingela Blomén

Regionmuseets E-rapportserie 2012

Kulturmiljö

1. Ruveröds kvarn – restaurering av kvarnbostaden, Riseberga sn, AM, Helene Stalin Åkesson, 2011
2. Helsingborgs konserthus – fasadrenovering, byte av dörrar och fönster samt renovering av skärmtak, Helsingborgs stad, AM, Maria Sträng, 2011
3. Kulturhistorisk värdering, återlämnade gravvårdar i Kvistofta församling, dokumentation, Kerstin Börjesson, 2012
4. Norra Skrävlinge kyrkogård, vård- och underhållsplan, Norra Skrävlinge sn, Kerstin Börjesson, Åsa Jakobsson, 2012
5. Bäckaskogs kloster, Renovering bar och reception, Kiaby sn, AM, Kerstin Börjesson, 2012
6. Norra Åsums kyrka – värme, ljud och ljus, Norra Åsums sn, AM, Jennie Björklund, 2011–2012
7. Nyvång – bland kolbodas och hagtorn, Björnekulla och Västra Broby sn, DK, Ingela Blomén, 2012
8. Norrvidinge kyrkogård, Vård- och underhållsplan, Norrvidinge sn, VP, Jennie Björklund, Kerstin Börjesson, Anna Rabow, Åsa Jakobsson, 2012
9. Källs Nöbbelövs kyrkogård, Vård- och underhållsplan, Källs Nöbbelöv sn, VP, Kerstin Börjesson, Åsa Jakobsson, 2012
10. Örnäs 2011–2012, Örkened sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2011–2012
11. Stolen på Månses, Rekonstruktion av en stol, Vånga sn, PJ, Sven Vildegren, 2011
12. Agusastugan – diverse åtgärder, Andrarums sn, AM, Jennie Björklund, 2012
13. Eslövs station – ombyggnad för restaurang, Eslövs sn, AM, Kerstin Börjesson, 2011–2012
14. Vallkärra kyrka – renovering av fönster och portar, Vallkärra sn, AM, Kerstin Börjesson, 2011
15. Hjärsås kyrka – Omläggning av plåttak, Hjärsås sn, AM, Jennie Björklund, 2012
16. Odarslövs kyrka – demontering och avyttring av fast inredning, AM, Kerstin Börjesson, 2011
17. Reslövs kyrka – inre renovering och ommålning, Reslöv sn, AM, Kerstin Börjesson, 2011
18. Nämndemansgården på Ven, Sankt Ibb sn, AM, Anna Rabow, 2012
19. Skurups kyrka – utvändig renovering 2012, Skurups sn, AM, Kerstin Börjesson, 2012
20. Knislinge kyrka – utvändig renovering 2012, Knislinge sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2012
21. Norra kyrkogården i Lund, utvändig renovering av kapell 2011, Lunds socken, AM, Petter Jansson, 2012
22. Baptistkapellet i Oppmanna – putsarbeten, Oppmanna sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2012
23. Månstorps gavlar – skadeinventering, Västra Ingelstads sn, DK, Ingela Blomén, Kerstin Börjesson 2012
24. Jöns Jonsgården, Kattarp sn, AM, Anna Rabow, 2012
25. Örumshuset – nedmontering av skorsten, Hörup sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2012
26. Vittskövle slott 2011–2012, Vittskövle sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2011–2012
27. Skarhults kyrka – utvändig renovering, Skarhults sn, AM, Kerstin Börjesson, 2012
28. Skånsk kalk – lokal kalk från Komsta kalkbrott och platsblandat bruk, PJ, Henrik Nilsson och Helena Rosenberg, 2012
29. Hustoftagården, Väsby sn, AM, Anna Rabow, 2012
30. Furumöllan, Degeberga sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2012
31. Bondrumsgården – diverser åtgärder, Fågeltofta sn, AM, Jennie Björklund, 2012
32. Borttagning av bänkar i Skurups kyrka, Skurups sn, AM, Kerstin Börjesson, 2012
33. Smedtorpet 2012, Hässleholms sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2012
34. Bräkne Hoby kyrka, Bräkne Hoby sn, AM, Åsa Eriksson Green 2012
35. Lillö Kungsgård – Nybyggnation av djurstall, Norra Åsums sn, AM, Jennie Björklund, 2011
36. Helsingborgs konserthus – rökgasfläktar och sprinklerinstallation, Helsingborgs stad, AM, Maria Sträng 2012
37. Ballingstorp & Per-Ols – diverse åtgärder, Kviinge sn, AM, Jennie Björklund, 2012
38. Ekonomibygnad i Hagestad – fasadarbeten, Löderups sn, AM, Jennie Björklund, 2012
39. Kviinge kyrka – invändig ombyggnad, Kviinge socken, AM, Åsa Eriksson Green, 2012
40. Helsingborgs konserthus – renovering av väggar i foajén, Helsingborgs stad, AM, Maria Sträng 2012
41. Lövestads kyrka- nytt värmesystem och invändig renovering, Lövestads sn, AM, Petter Jansson 2011-12

42. Sövde kyrka – renovering av el och värme, Sövde socken, AM, Kerstin Börjesson 2012
43. Tomelilla Byagård – tak- och fasadarbeten, Tomelilla sn, AM, Helena Rosenberg 2012
44. Ruveröds kvarn – renovering av kvarn och omryggning av kvarn och bostad, Riseberga sn, AM, Ingela Blomén, 2012
45. Västerstads kyrka- inrättande av handikapptoilet, Västerstads sn, AM, Petter Jansson 2011-12
46. Övraby mölla, Övraby sn, AM, Ingela Blomén, 2012

Förkortningar:

AF- antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AM- antikvarisk medverkan
AU- arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt
FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD- murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning
PJ- projektrapport
VP- vårdplan
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD- byggn-ark-dokumentation
BMU- byggnadsminnesutredning

